

Juba juubilar juubeldab: “Viru regi” Eesti Vabariigi 90. sünnipäevaks¹

Kanni Labi

Teesid: Eesti Vabariigi 90. aastapäevaks kutsuti Eesti rahvast üles kirjutama oma riigile kingituseks regilaulu. “Viru regi” nimeline ettevõtmine sai kaastöid 650 inimeselt, kokku 6500 värssi, mis rahvamuusikutest ja folkloristidest koosnenud toimkonna käe all vormiti 373-värsiliseks tervituslauluks. Artiklis analüüsitakse kaastööks saadetud värsside struktuuri, poetilisi võtteid ja keelt, võrreldes vanade rahvalauludega ja rahvuseeposega *Kalevipoeg*. Kui regilaulu 8-silbilist trohheilist rütmi on neis järgitud üsna läbivalt (kuigi lihtsustatud kujul, mis on valdav juba ka *Kalevipojas*), siis peamisi regilaulu poetilisi vahendeid, alliteratsiooni ja parallelismi leidub juba vähem. Tänapäev kumab läbi ka värsside keelest: regilaulus sagedasi arhailisi sõnakujusid kasutatakse harva ja nende olemust mõistmata, lisaks käibivad teksti vanapärasema kõla huvides murdejooned; ka sisu on sageli moodne ning seda edastavad tänapäevased terminid ja võõrsõnad. Siiski seostub regilaul ja selle poeetiline kood eestlaste etnilise ja kultuurilise omapäraga, olles üks etnilistest markeritest, mida kasutatakse ka Eesti riigi eneseesitluses.

Märksõnad: arhaismid, kultuurisündmused, regilaul, värsiehitus

Mõiste *regilaul*, mis on meie vanemat rahvalaulu tähistava terminina käibelevõetud, tundub sageli esindavat meie etnilist omapära, n-ö eestlust. Kui “juba eelärkamisajast ja estofiilidest peale nähti rahvaluules eesti identiteedi võrdkuju ja rahvusliku iseteadvuse allikat” (Mirov 2002: 261), siis tänapäeval on regilaulust saanud märk, mille taga nähakse midagi eestlastele igiomast läbi kõigi ajastute, ühtlasi aga minevikunähtus, mille poole pöörduakse vastukaluks moderniseerumise vastuvõtuvõimet ületavale tempole (vrd Berger & Del Negro 2004: 130).² Tänapäeva inimesel seostub sõna *regilaul* peaaegu vältimatult etnograafilise sõiduvahendi reega ning rahvaetümoloogias on seletatud seda ühtlase katkematu kulgemisega, mis iseloomustab nii rege kui ka regilaulu.³

Regilaul kui eesti rahvuskultuuri kvintessents tõusis taas päevakorra seoses Eesti Vabariigi 90. sünnipäeva tähistamisega.⁴ Lääne-Virumaa ajakirjanik

Rein Sikk tuli mõttele lasta rahval luua riigile kingituseks tervituslaul, “et sünnimaa sünnipäev ei oleks vaid valitutele korraldatavate vastuvõttude ja tuima telerivaatamise jada, vaid isetegemise tahe ning lust” (Sikk 2008b). Et kingitus oleks hästi eestilik, pidi laul tulema regivärsiline. Kingitus sai nimeks “Viru regi”⁵ ning kinkijana nimetati meedias just Virumaad kui folkloorifestivali Viru Säru sünnimaakonda, kuid kaastööd tegema kutsuti kõiki eestimaalasi.

Intervjueerisin Rein Sikku telefonitsi 6. oktoobril 2008, et küsida üksikasju “Viru regi” sünni kohta. Rein Sikk on olnud seotud mitme rahvusliku üritusega, nt emakeelesamba rajamise ja *Kalevipoja* avaliku lugemisega. Oma kirjamehetele on ta saanud aluspõhja koolist, kus õpilastel lasti mõnikord regivärsis luuletada – temal kukkus see nii hästi välja, et sai kogu klassile regivärsse teha. Sellele, et selline üritus just Lääne-Virumaal sündis, leidis R. Sikk mitu põhjendust: näiteks virulaste eneseuhkus, mis põhineb sellel, et Virumaa nimi on kogu Eesti sünonüümiks, ning see, et Rakveres ollakse avatud hullumeelsetele ideedele. Aga mis peamine: Virumaal ongi regilaululine ümborus. Viru Säru folkloorifestivali korraldatakse juba alates 1986. aastast ja kolm Eesti vägevaimat regilaulikut elavat Veljo Tormise sõnul just seal: folklooriansamblite juhid Viivi Voorand (Lahemaa Rahvamuusikud), Kai Tingas (Tink-Tingadi) ja Kadri Mägi (Kadrina Kadrid). Nende osa idee elluviimisel oli määrava tähtsusega.

Üleskutse kaastööd teha said koolid ja kultuuriasutused, muidugi levis see meedia kaudu. Üleskutses rõhutati tulevase kingituse erilisust ja kestvust. Autoreid sooviti leida vähemalt 90, nagu juubilaril aastaid. Anti juhiseid, millest ja kuidas laul luua:

Ikka ses vanas armsas ja ürgses kaheksa silbiga algriimilises regivärsis, koos kaunite mõtte- ja tähekindustega. Võib kirjutada kolm rida või kolmkümmend, kasutades oma pead, aga vajadusel abiks võttes regilaulude värsivaramu (Sikk 2007).

Pärast üleskutse laialisaatmist läks tööjärg värsitegijate, aga ka “Viru regi” toimkonna kätte, mille sisuline töö langeski Viivi Vooranna, Kai Tingase ja Kadri Mägi õlgadele, korraldusliku poolega tegelesid Lääne-Viru maavalitsuse töötajad Marge Lepik, Hilje Pakkanen ja Maaja Valter. Üleskutses oli lubatud, et Kai Tingas abistab kõigi laulu kirjutamisega seotud küsimuste korral. Tema kommentaari kohaselt abipalvetega helistajaid eriti palju ei olnud, kuid siiski tuli nii mõnelegi selgitada, milline regilaul olema peab: rääkida kordamistest, alliteratsioonist ja 8-silbilisest värsist – olgugi, et oleme seda ju kõik koolis õppinud.⁶ Mitme esimese kaastöö värsid ei vastanud kas sisult või vormilt toimkonna ootustele ja tekkis lausa hirm, et lugu tuleb ise kokku kirjutada.⁷

Ajakirjanduses avaldati lisaselgitusi: kirjutada konkreetsetest sündmustest, nt kodukandis juhtunust, võtta aluseks mõni vana regilaul; hoiduda sisutühjast ilutsemisest ja suisa lorilaulu kindlasti kirjutada ei tasuks (Pakkanen 2007). 8. jaanuaril 2008 korraldati Rakveres värsikirjutajate ja toimkonna kokkusaamine, mis kandis Regilaada nime – sealgi jagati täiendavaid vormilisi ja sisulisi juhiseid.

Kogu "Viru regi" loomisega seotud kirjavahetus on antud üle Eesti Rahvaluule Arhiivile (EFA I 114–116). Värsside kaaskirjadest võib lugeda, et kõik autorid ei nimetanud oma loomingut regilauluks või -värsiks, vaid lihtsalt luuletusteks või laulukesteks. Ilmselt polnud alati jõutud välja uurida, missugune peab regivärss olema, sellepärast ei julgetud oma värssse nendeks kindlalt pidada: *Kas on tegemist just regivärsiga, ei oska otsustada*. Õeldi ka otse välja, et regilaulutegemise oskus puudub: *Soov oli võistlusest osa võtta, aga vabandan – regilaulu ei oska*. Teised kaastöölised lootsid, et ehkki nad reeglitest päris täpselt kinni pole pidanud, sobib nende saadetis ikka regivärsside hulka: *õpilaste loodud regilaulukesed (ei vasta küll igati nõuetele, kuid ehk saate midagi siiski kasutada)*. Siiski on ka enesekindlamaid regivärsitundjaid: *Ma ise selliseid laule harilikult ei loo, kuid ma tunnen rahvalaulude põhimõtteid ja olen õpetanud nende leelotamist. Sedagi tehes toetusin suuresti meloodiale, mis mul kõrvus lapsepõlvest peale jäänud*.

Osavõtjatest ja kaastööde sisust

Vabariigi aastapäeva eelõhtul kuulutati:

Regivärsvormis sünnipäevalaulu loomiseks saadeti toimkonnale 6500 värsirida umbes 650 autorilt üle Eestimaa Kihnust Jõgevamaani, Võrust Viruni, lisaks maakera kuklapoolelt Austraaliast ja lähemalt Taanimaalt. Laule kirjutasid noored ja vanad, mehed ja naised, koolid ja kollektiivid (Sikk 2008c).

Autorite suur koguarv sisaldab üksikuid, kes kirjutasid sadu värsiridu, aga ka neid, kes kümnekesi kirjutasid ainult mõne rea. Õpilasi osales 15 koolist: seitse kooli Lääne-Virumaalt ja neli Järvamaalt, kus on mitu aastat korraldatud laste regilaulufestivali. Paljud täiskasvanud osavõtjad olid praegused ja endised pedagoogid, peaegu kõigi tegevusala oli seotud kultuuriga. Materiaalse kultuuri poolt esindas näiteks sepp Järvamaalt. Paljud osavõtjad olid juba staažikad (harrastus)luuletajad, osa ilmselt kogenud ka regivärsis. Näiteks Viivi Voo- rand ütleb intervjuus, et ta on regivärsis luuletamise kogemusi saanud pidudeks ja suguvõsa kokkutulekuteks tervituslaule tehes. Siinkirjutajal oli

2003. aastal rahvaluulekogumismatkal rõõm kohtuda Asta Kõhelikuga, endise emakeeleõpetajaga, kes nimetab end “Viru regile” saadetud kirjas algriimi austajaks ning kes juba tookord näitas meile oma regivärsilist loomingut, samuti elust enesest sündinut ja sõprade-tuttavate rõõmuks kirjutatut. Rein Kahuski teekonnast regivärsi juurde võime lugeda *Eesti Päevalehest*: “Regivärsiga tegi Rein tutvust, kui trükkis arvutisse ümber eepose *Kalevipoeg* käsi-kirjalist järke, mille loonud Lembit Heinrich Vimb. Järgnes Villem Ridala “Püharisti” tudeerimine” (Sikk 2008a).

Nagu eespool mainitud, juhendati üleskutses inimesi ka sündiva laulu teemaatika osas: paluti kirjutada isamaa ilust, võlust ja valust, Eesti ajaloo tähtsündmustest, rahva tublidest poegadest ja tütardest, headest soovidest isamaale sünnipäevaks, lootustest veel paremale homsele ning soovitati võtta abiks ka regilaulude värsivaramut (vt Sikk 2007). Regilaulu aluseks võtnud ei ole siiski palju: seitse autorit/kollektiivi, viimased ootuspäraselt just folkloorirühmad. Omaloomingu kõrval saadeti ka kaks rahvalaulu: “Küll mina kündsin Küti väljad” ja “Nekruti laul”.

Etteantud teemad olid üsna loomulikud. Mõnigi kogenum autor on sarnastel teemadel kirjutanud kindlasti varemgi: küla- või suguvõsakoostulekuks (värsskroonika või külalaulu žanris), tähtpäevadeks (õnnitlussalmi žanris). Lapsed viljelesid põhiliselt isamaa-, loodus- ja koduluulet. Mõnda saadetist võiks nimetada eluloolauluks või reisikirjelduseks. Üldjuhul kirjutati sellest, mis endale kõige südamelähedasem: igapäevastest töödest-tegemistest või pisut laiemalt kodupaigast. Riik kui institutsioon selle ettevõtmise taga ajendas kirjutama ka kriitilises võtmes: mis meie elus halvasti on.

Üheks elamuslikemaks oli Rakvere koolipoisi Priit Põldma kultuurilooa mängiv lugulaul sellest, kuidas Friedrich Robert Faehlmann kogub vanavara tänapäeva kultuuritegelastelt – Ingrid Rüütliilt, Igor Tõnuristilt, Rein Sikult ja teistelt ning pärast tema surma koostab Friedrich Reinhold Kreutzwald saadud materjalist eepose.

“Viru regi” vormist: värsiehitus

Siinses artiklis analüüsin peamiselt “Viru regi” värsside vormipoolt ehk siis tänapäeva eestlaste ettekujutust regivärsi ehitusest ning võrdlen seda regivärsiliste rahvalauludega. Analüüsis keskendun objektiivsemalt hinnatavatele nähtustele, nagu värsimõõt, silbiarv ja riimikasutus.

Üleskutses nimetati **8-silbilist regivärssi, algriimi ja mõttekordust**. Püüdsin esmalt kindlaks teha, kui palju seda juhust järgiti. Analüüsisin selleks 5210 värssi, mis olid “Viru regi” kodulehel kättesaadavad oktoobris-novembris 2008 (osa käsikirjalisi saadetisi oli siis veel arvutisse sisestamata).⁸

Kuigi **värsimõõtu** üleskutses nimetatud pole, eeldasin, et "regivärss" tähendab vaikumisi neljarõhulist trohheilise põhirütmiga värssi (*nüüd ma hakkam laulemaie*), kusjuures kolmesilbiliste sõnade paigutamisel kvantiteedireegleid pigem ei järgita, vaid lähtutakse *Kalevipoja* eeskujust (nn kalevipojavärsi kohta vt Põldmäe 1978: 156). Fr. R. Kreutzwald tundis küll rahvapärast regivärsside esituslaadi, kus kolmesilbilised üksused alluvad trohheilisele rütmile (tekitades nn murtud värssi), ent mitte rõhusilbi pikkust puudutavaid kvantiteedireegleid, mille järgi värsirõhulisse positsiooni tohtis sattuda üksnes pikk sõnarõhuline silp ning lühikesed sõnarõhulised silbid paigutati rõhututesse positsioonidesse (ka rahvapärases eesti regivärsis oli sellest reeglist kõrvalekaldeid). Tollastes käsitlustes märgiti, et eesti regivärss sisaldab trohheiliste kõrval ka daktüülisi värsijalgu, mispuhul ühes värsis on nelja värsijala asemel kolm (vt Särg 2005: 84). Sellele teoreetilisele eeldusele tugineb ka Fr. R. Kreutzwaldi regivärsiline looming, mida lugedes kujundavad nähtavasti samuti rütmigi pigem sõnarõhud, mitte ei hakka kõlama skandeeriv trohheiline esitus.

Niisiis eristasin peale nelja sõnarõhuga (trohheiliste) värsside ka kolme sõnarõhuga (daktüüleid sisaldavad) värssid, samuti need, kus paistis taotlus sellist värsimõõtu järgida – värssid, mis võiksid vastata n-õ tänapäeva rahvalikule regivärsimõõdule. Nii jäi kõrvale 912 põhiliselt jambilist või vabas mõõdus värssi (17%) ning "regivärsiks" liigitus 4298 värssi (83%). **Mittetrohheiliseks** osutus selle põhimõtte järgi 231 värssi, kuigi mõned neist vastavad murtud värsside kvantiteedireeglitele, nt *toodud tammede vahelta*, nii et ka nende trohheiline esitus on täiesti korrektne. Üks kuulsamaid selliseid tsitaate *Kalevipojast* on aga *isamaa ilu hoieldes*, mis esines analüüsimaterjalis kahel korral. Karl August Hermann viisistuses ja Alo Mattiiseni uustõlgenduses tunneb rahvas seda värssi just sõnarõhulisena. Koguni neli autorit on kasutatud värssi *viru veri ei värise*, mida pidasin algul samuti eeposest pärinevaks, kuid mis osutus hoopis rahvapäraseks kõnekäänuks (nt RKM II 146, 590 (143) < Iisaku, Lõpe – Mall Proodel (1962)). Kas autorite kõrvus kõlasid sellised värssid skandeerituna (trohheilisena) või mitte, on raske öelda, aga vähemalt mõni on kirjapildiga märku andnud, et need on teistest erinevad: *oled o-mak-si nais-tele; kena kirik_nüüd kõrgumas*.

Üldiselt oli ühe saadetise piires kasutatud ühtlaadi värsimõõtu, kuid polnud vähe neidki, kus värsimõõt muutus. Vahelduvat värsimõõtu esineb näiteks ka kunstluules (Põldmäe 1978: 101) ja vanemates lõppriimilistes rahvalauludes (Rüütel 1971: 92); nii mõneski seltskonnalaulus (nt "Sauna taga") on salmiosa ühes, refrään teises mõõdus. Mõnel juhul olid regivärsside vahele sobitatud teistsuguses mõõdus read mingist tuntud laulust, näiteks "Mats alati on tubli mees". Järgnevas näites muutub värsimõõt teksti teises pooles jambiks pärast seda, kui laulupeokirjeldus on ajendanud tsiteerima selle mitteametlikku hümnit:

*Suurel Sündimise Päeval
mõlgub meeles, mõteteski
möödunud aja mälestusi
Eesti rohkeid kannatusi.*

[--]

*Mu Isamaa On Minu Arm,
nüüd laulis süda hell ja karm.
Nii laulukeel ja eesti meel
said võitjaks väikse rahva teel.*

Ka jambilised värsid on siin 8-silbilised, kuid lõppriim on neis asendanud soovitud **algriiimi**. Lõppriimi üleskutses otseselt ei keelata ning lõppriimuma kipub ka osa algriiimilisi ja värsimõõdult regilaulupäraseid värsse. Meie praeguste kultuurikaanonite kohaselt teeb teksti laulutekstiks just lõppriim, mille sugemeid ka taotluslikult regivärsilistes tekstides võib võrrelda sellega, kuidas esialgu ei suutnud uuemad vormivõtted vanemaid rahvaluules täielikult välja tõrjuda: uuevormilistes lauludes esines 19. sajandil veel rohkesti regivärsisugemeid (alliteratsiooni, parallelismile tuginevaid värsipaare, stereotüüpianähtusi). Rahvalaulude riimilisuse kasvu soodustas algul peamiselt vaimulik, hiljem ka ilmalik kirjandus ning naaberrahvastelt laenatud repertuaar, uut poeetilist võtet aitasid omaks võtta regilauluski levinud traditsioonilised keeleomased riimilised sõnapaarid (*keel – meel, lööma – sööma* jm), paradigmaatilised ja identriimid, hulk samakõlaliste onomatopoeetiliste sõnade seeriaid, mis aga ei ole valitud teadlikult lõppriimiefekti saavutamiseks, vaid parallelismi tõttu (vt Rüütel 1971: 80–85). Nüüd, 21. sajandi algul, on “vanemaks” (st harjunumaks) vormivõtteks saanud lõppriim ning “uuemaks” algriiim ja lõppriimi puudumine.

“Virus regi” tekstides loendasin lõppriimiga värsse 1420 (27%), lõppriimita 3790 (73%) ja algriiimiga värsse 3550 (68%). Vaatame alg- ja lõppriimi esinemise seisukohalt järgmist näidet (allitereeruvad häälikud on paksus kirjas, riimuvad värsilõpud alla joonitud).

*Mis see Virus lauletakse?
Lauletakse, luuletakse?
Regilaulu lauletakse,
lauletakse, luuletakse.
Rahvas hakand sõna seadma,
Virus elu lauluks seadma.
Virus regi välja veetud,
kuigi väljad lumeteetud.*

*Regi tahaks libiseda,
Vallimäelta vihiseda,
Alla orgu tuhiseda,
tuul see kõrvus vuhiseda.
Aga juba mitu kuuda,
mitu pikka talvekuuda
Pole olnud külma ilma,
mis teeks rõõmsaks rahva silma.*

Algusvärsside paradigmaatilised riimid lähevad kord-korralt taotluslikumaks ning sedamööda väheneb ka algriiimitaotlus. Värsimõõduks on läbivalt 4-jalaline trohheus, kuid eriti regivärsilisena tekst ometi ei tundu.

Toimikond tõdes, et **paralleelvärsside** loomine käis paljudele autoritele üle jõu; ka Järvamaa õpetaja Ulvi Tamme sõnul valmistas koolilastele raskusi

just mõttekordus (Mikovitš 2008). Paralleelvärsside loendamist ma ette ei võtnud, kuna analoogiaparallelismi puhul osutuks see paratamatult subjektiivseks; üldmulje põhjal neid siiski leidus: mõnel autoril rohkem, mõnel vähem, enamasti koos algriiimikasutuse ja regivärsimõõduga.

Vabavärsilisi ja jambilisi luuletusi kõrvale jättes analüüsisin lähemalt 4298 "regivärsi" **silbiarvu**. Teatavasti ei koosne eesti regivärss tingimata just 8 silbist: Mari Sarve (2008: 26) uurimuse põhjal leidub Eesti eri piirkondadest valdavalt 19. sajandi lõpus kogutud regilauludes 7-positsioonilisi värse 4–34%, topeltpositsioonidega (st neid, kus kaks kiirelt esitatud silpi täidavad ühe värsipositsiooni) 13–36%, eellöögiga (kus värss algab ühe rõhutuks jääva lisasilbiga) kuni 5%. Kuigi "Viru regi" üleskutses ei täpsustatud, et regivärsis võib olla ka vähem või rohkem silpe kui kaheksa, on inimesed teinud ka 7- ja 9–11-silbilisi värse. Loendasin 196 (5%) 7-silbilist ning 177 (4%) 9- ja enamasilbilist värssi. Seega järgiti 8 silbi reeglit siiski hoolikamalt kui arhiiviaineses. Teadlikust silpidelugemisest annab näiteks märku, et mõni autor on eraldanud silbid sidekriipsudega. Regilauluimitatsioonide rütmi ongi kirjeldatud kui korrapärasemat ja seega monotoonsemat (Sarv 2008: 60; Mirov 2002: 92).

Kaheksast suurema silbiarvuga värsside hulgast eristasin 20 eellöögiga värssi, kus värsi esimese tugeva positsiooni ette on lisatud lühikesi sõnu (*et pääseks pealekaebajatest; kus polnud rahvast ega linna*⁹); mitmel juhul moodustab eellöögi võõrsõna rõhuta esisilp (*poliitikute ponnistused; ideesikesta idandama*). Topeltpositsiooni mõiste on siin analüüsitava materjali puhul vaieldavam. Kui tavapäraselt võib üht värsipositsiooni täita kaks suhteliselt lühikest ja sisu poolest väheolulist silpi (Sarv 2008: 38), nt nagu värsis *küll mina / töötan / kuni mina / jaksan*, siis siin on paljudel juhtudel lisasilbid pikad ja/või sisult kaalukad. Pigem on tegemist juba rõhulise värsiga, kus rõhuta positsioonidesse paigutub vahelduv hulk silpe (*kasvatab kesva kõrgemaksi; või on Ilumäel ilusad Illed; päeval läks põlvini meresse*). Ühe autori, Viivi Vooranna värse oli mul võimalik kuulata elavas esituses (ETV saates "Meie" 19.02.2008) ning selgus, et lauldes võidakse siiski koondada ühte positsiooni nii pikki kui ka sisutihedaid silpe (topeltpositsioonid on alla joonitud):

*/Sestap /kukun /laulu /lindu,
/sestap /laulan /hella /eite,
/ilma /le et /teada /anda,
/kõige /rahval' /kuulu /ta, et¹⁰
/seitsesada /aastat /taga /si ja
/kuuskümmend /viis veel /lisa /gi, kui
/Taani /kuningas /kuulu /tas ja
/Haljala /kihelkonna /asu /tas.*

/Kokku /said nii /Veltsi /velled,
 /Vihulast /viksid, /Varangult /vaprad.
 /Asised /Aasperest, /Annik /verest,
 /helled /Essust ja /Halja/lasta.

Niisiis annab rahvalaul lugemisel (ja ehk ka kuulamisel) võimaluse tajuda selle värsimõõtu üsna mitmeti: murtud ja topeltpositsioonidega värsid annavad kolmesilbiliste üksuste kasutamise eeskju daktüüliste värsijalgade loomiseks, eellöögiga värss on kontekstist väljarebituna selgelt jambiline. Valdav osa “Viru regi” regivormitaotluslikest värssidest olid aga siiski 8-silbilised ning trohheilise värsimõõduga (vt tabel 1).

Tabel 1. “Viru regi” värsside jagunemine riimikasutuse, värsiehituse ja silbiarvu alusel

100%	5214	analüüsitud värsse kokku		
50%	2589	algriimilisi värsse		
27%	1421	lõppriimilisi värsse		
83%	4298	“regivärsse”, neist:	4298	100%
		trohheilisi 8-silbilisi värsse	3704	86%
		mittetrohheilisi 8-silbilisi värsse	221	5%
		7-silbilisi värsse	196	5%
		9–11-silbilisi värsse	177	4%

“Viru regi” keelest: vormimoodustus

Lisaks üleskutses nimetatud 8 silbiga algriimilisele värsile ja mõttekordusele kuuluvad paljude praeguste värsiloojate meelest regilaulu juurde ka **arhailised või arhailiselaadsed sõnavormid**, mis aitavad ühtlasi saavutada vajalikku silbiarvu – nende kasutamisel moodustub sageli neljasilbiline sõna ehk kaks trohheilist värsijalga: nt *jooksma* asemel *jooksemaie*, *terveks* asemel *terve’eksi* (vt nt Peegel 2006: 59, 140). Kuid hakkama on saadud puhtalt tänapäevase keelegagi, nagu näha paljudest juba esitatud näitevärssidest. Mõningast mänguruumi silbiarvu osas pakuvad ka tähendust vähe muutvad liited, mis on tänapäeva eesti keeles samasugused kui vanemaski keeles: rõhuliide *-gi/-ki*, hellitusliide *-ke(ne)* jm.

Vaatleme järgnevalt, missuguseid võtteid, n-ö (alternatiiv)grammatilisi vahendeid on “Viru regi” autorid värsi silbiarvu suurendamiseks kasutanud.

Ajaloolised lõpukaota sõnavormid. Peamiselt kasutatakse neid obliikva-käanetes sõnade puhul: *koidikulla*, *kuusikusta*, *suuremaks*; nimetavaliste vormide moodustamine on vahel isegi ebaõnnestunud: *meesi* asemel *meesta* (ilm-

selt on tegemist analoogiavormiga, kuna paljude sõnade, nt *poeg*, *lind* puhul langevadki lõpukaota nimetav ja osastav kokku). Lõpukaota vorme on ka verbidel: *rutatessa*, *ootamassa*, *edeneksi*. Mõnikord on lõpukaota vormi kasutamisele siiski eelistatud jätta värss 7-silbiliseks: *olen ingliski Inglismaal*; *päike paitaks põllumaad*. Ainult mõnel üksikul autoril on kalduvus kasutada pikemaid sõnavorme ka siis, kui need suurendavad silbiarvu värsis üle 8: *kasvatab kesva kõrgemaksi*; *siiajääjailta sitkust nõudis*. Vokaallõpulise vormi kasutamise soov võib aga sundida koguni sõnatüve lühendamata: *esimeksi* < *esimeseks*, *põesta* < *põösast*.

Lõpukaota vormideks olen lugenud ka *da*-lõpulised partitiivid, kui vastav tänapäevane vorm lõpeb konsonandiga: *maada*, *targemaida*, *sõnumida*. Rahvalauludes on *da*-partitiiv kõige levinum kaheksilbiliste esmavärteliste sõnade puhul, kus konsonantaines on säilinud analoogiliselt nt *pime*-tüüpi *eda*-adjektiividega (Peegel 2006: 53). Nii arhailist vormi esines "Viru regi" tekstides vaid ühel korral: *iluda*. Kuid analoogiaprintsiibil on *da*-silbi abil moodustatud mitmesuguseid sõnavorme: *maada* < *maa* (gen), *paleeda* < *palee* (gen), *puuda* < *puu* (nom), *kaasikuda* < *kaasik*, *rõemsastida* < *rõõmsasti*; isegi kui silbiarv sellega ei suurene: *Vallimäeda* < *Vallimäge*.

Mitteajalooliseks tuleb lugeda ka pikemat nominatiivivormi võõrsõna puhul: *poeti*. Sama tulemuse nagu lõpukaota vormide kasutamine annab omastavaline liitumine liitsõnades, kus tavapärane oleks nimetavaline liitumine või lühitüvi: *võõrakeelse*, *vabadusevõitlus*, *rullinokad*.

Ajaloolised sisekaota vormid, mille tänapäeva vastetes on vokaal kadunud pika esimese silbi järelt. Enamasti on lisasilp verbitüvedes: *lauletakse*, *tundijad*, *kaitsemiseks*, *jõudemata*; üksikutel juhtudel noomenitüvedes: *kelderisse*. Mõnel juhul on pikem variant saadud siiski sisekaolisest sõnavormist lõpuvokaali lisamise abil: *Otsib oma hoidmiseksi*, ent paaris sõnas on *de*-mitmuslikule sisekaolisele vormile eelistatud sama silbiarvuga *i*-mitmuslikku sisekaota vormi: *kaitsejaina*, *sõitijailta* (vrd *kaitsetatena*, *sõitjatelta*).

Sõnasise vokaali kordamine, ajalooliselt kontraktsiooni puudumine. Kui sisekaolistes sõnades on kadunud algse teise silbi vokaal (*jõud(e)ma*), siis kontraheerunud sõnades on kadunud konsonantaines teise ja kolmanda silbi vahel ning kõrvuti sattunud vokaalid kokku sulanud (*ande(he)d*, *nutte(he)ssa* – vt Peegel 2006: 222). Regilauludes oleme harjunud kohtama vorme, kus vokaalide kokkusulamist ja seega sõna lühenemist toimunud pole, kaht vokaali eraldatakse kirja pildis ülakomaga (*ande'ed*, *nutte'essa*). Sellistest regilaulusõnadest on "Viru regi" autorid kasutanud nt: *keske'ella*, *taeva'asse*, *ehteeksi*. Sarnast võtet rakendatakse aga ka sõnades, kus kontraheerumata vokaal ei ole ajalooline: analoogia põhjal on teise silbi vokaali korratud, moodustatud uus kolmas silp ja niimoodi sõna pikendatud. Selliseid analoogiavorme kohtab

ka rahvalauludes (vt Peegel 2006: 148, 223). Johannes Aavik kirjeldab seaduspäraseid vorme järgmiselt:

Niisugune vokaali kahenemine on seaduspärane ja võimalik ainult sõnust, kus see vokaal praeguses keeles ka nominatiivis esineb, s.o. kus nominatiivi lõpp: a, e, i, u (sõnad kolmandas vältes), -as, -es, -is (genetiiv -a, -e, -i kolmandas vältes) [---] teisevältelistes vormides seda vokaali kahenemist ei ole (Aavik 1919: 143).

Et see seaduspära pole tänapäeva inimesele intuiitiivselt tajutav, näitavad rohked vormid “Viru regi” tekstides: *Viru-usse, kaenla’assa, hinge’essa, veereelta, pea-alle, Käsmu’usta*. Mõnel juhul rakendatakse seda võtet isegi väljaspool sõna tüvevokaale: *looma’assa, lasteele*. Kontraheerunud sõnadega ühiseks on jäänud ainult topeltvokaali asukoht teises ja kolmandas silbis, mida tingib värsi trohheiline rütmiskeem.

maie-infinitiv – rahvalaulukeele morfoloogia üks silmapaistvaim erijoon, ajaloolise kahesilbilise tegevusnimelõpu variant, mis oli levinud kogu Eesti rahvalaulukeeles (Peegel 2006: 140). Paljude nooremate autorite jaoks on see muutunud lihtsalt “regilaulusõnaks” ja kaotanud seose *ma*-infinitiviga (kasutatakse nt *da*-infinitivi asemel: *riskinud ei rüüstamaie; nüüd võis ladat ostemaie*, või finiiitverbina: *siin ma suureks sirgumaie, tähtis juubel tulemaie, isamaa eest peaksimaie / meie kõik valmis olema suremaie*) või verbiga üldse: *Mehed metsa tööle maie / Naised kööki naiste maie / Pojad metsa poole maie / Korraaks enne kooli maie*. Lisaks tekkis paralleele naisenimega *Maie: tema nimi on vist Maie*.¹¹ Ent *Kalevipojas* ja rahvalauludeski esinevaid vorme, kus *maie*-lõpule on liidetud inessiivi *s* (vrd Peegel 2006: 144), neis tekstides ei leidu. Ühe autori arenduses on lõpp pikemates sõnades tüvega kokku sulandudes kaotanud oma algushääliku: *tähendaie, mõlgutaie*.

tie-lõpuline umbisikulise tegumoe minevik, mis on kujunenud ajaloolisest kahesilbilisest lõpust *-tihen*. Kui rahvalauludes on *tie*-lõpulisel sõnal peaaegu eranditult neljasilbilised (Peegel 2006: 183), siis siinses materjalis leidub ka viiesilbilisi: *edendatie, veeretatie*, olgugi et värsimõõdu seisukohalt sobiks paremini mitteamiline vorm.

je-lõpuline sisseütlev. Rohke *je*-illatiiv on *maie*-infinitivi kõrval rahvalaulukeele morfoloogia üks silmapaistvaim erijoon (Peegel 2006: 72), “Viru regi” tekstides aga üsna haruldane. Võrreldes *sse*-lõpulisel illatiiviga ei moodusta see küll pikemaid vorme, kuid tavapäraselt esinevad vastavad sõnad lõputa illatiiviga: *koduje, edeje* (vrd *koju, ette*). J. Aavik rõhutab, et “lõpu -je juures ei sünni lühikese vahekonsonandi kõvenemist” (Aavik 1919: 145). Analüüsimaterjalis leidub selliseid vorme küll liiga vähe, et saaks üldistusi teha, ent selle reegli vastu neis eksitud ei ole.

ne-potentsiaal ja kse-olevik. Potentsiaal oli ka rahvalaulude keeles rudiment, mille algne sisu oli laulikute teadvuses ähmastunud, ent eriti *nekse*-vormid on ometi rahvalaulude üheks kõige levinumaks, lahutamatuks ja traditsiooniliseks nähtuseks, tuntud kõigil murdealadel, kuigi sageli pole neil potentsiaalsusega sisuliselt midagi ühist (Peegel 2006: 169). "Viru regi" tekstides on kaks *ne*-vormi, mis võivad olla moodustatud pigem vastava tuletusliite kui grammatilise tunnuse abil: *Kas nad kõnd'sid koidu kandist / levinesid lõunakaarest* ja *Siis rahvamaja valminebki* – deverbaleid *ne*-verbe on eesti keeles väga vähe, kuid see on siiski mingil määral produktiivne tuletusviis; kui tuletusalune verb on intransitiivne, muudab liide verbi tähendust vaevalt märgatavalt (EKG I: 445). Kuus "Viru regi" *nekse*-vormi on kõik impersonaalsed, neist neli pole aga ootuspäraselt oleviku-, vaid minevikuvormid: ilmselt mineviku markeerimiseks on kasutatud *neksi*-kuju (rahvalauludes on see lihtsalt üks häälikuline variant): *Tarkust targalt nõutaneksi / põlist põldu haritie; sadadeni sammutie, / tuhandendi tuldaneksi*. Rahvalauludes on *nekse*-vormi kasutatud samuti vahel minevikus, seejuures aga mineviku tunnust lisamata (Peegel 2006: 231). Tänapäeva keelekasutajale ongi *kse*-tunnus tuttav just impersonaali vormidest ning seostub kindlasti tugevamini impersonaalsuse kui olevikuga.

vad-lõpp verbi 3. pöörde minevikuvormides. Tegemist on Eesti idapoolsetest murretest pärineva joonega, mis läks kirjakeeles käibele 1870. aastatel Jakob Hurda ja Karl August Hermannii soovitusel, kes ekslikult pidasid seda ajalooliselt vanemaks. Samuti põhjendasid nad otsust sellega, et nii ei lange ainsuse 2. ja mitmuse 3. pöörde vormid kokku (*sina olid, nemad olivad*) (Raag 2008: 69). Tagasi lühema vormi juurde pöörduti kirjakeeles 1910. aastal kolmanda keelekonverentsi otsusega J. Aaviku soovitusel (Raag 2008: 140). Fr. R. Kreutzwaldile võis see olla kodumurdest (Kadrina khk) tuttav joon, pealegi kasutati seda tema loomeajal üsna rohkesti kirjakeeles. *Kalevipojas* kasutab ta nii lühemaid kui ka pikemaid vorme, arvatavasti ajendatult värsimõõdu vajadustest nagu ka "Viru regi" loojad: *saiivad kokku, aga võtsid vaevaks; mängisivad, aga laksutasid*. Ent tänapäeva inimese seisukohalt on tegemist ka arhailise sõnavormiga.

Verbide *ele*-liide, ajalooliselt sisekaota frekventatiiv. *le*-frekventatiiviliide lisab tegevusele korrapäratu korduvuse tähenduse. Rahvalauludes aga on liite kasutamise sageli tinginud värsimõõdu vajadus, nii et lisatähendust sellega ei kaasne (vt Peegel 2006: 235; Aavik 1919: 149). "Viru regi" näiteid: *turguteleb, rõõmustelles, hõiskelevad, vaatelema*. Lisaks sõnapikendusvahendiks olemisele võib see liide mõjuda ka stiilivõttena: nii on kasutatud ka selle lühendatud varianti, mis sõna silbiarvu ei suurenda: *suurustel'ma*.

Noomenite *ke(ne)*-liide, nii tänapäevakeelne kui ajalooline deminutiivisufiks, mis märgib mõõtmelist väiksust või isegi sagedamini kõneleja hellitle-

vat suhtumist nimetatavasse (EKG I: 501). Seega sõna tähendus selle liitega põhimõtteliselt ei muutu ning lisanduv tähendusvarjund on luulekeele seisukohalt igati sobilik, nt nagu pereliikmeid märkivates sõnades: *emakene, isakene, pojakene, tütrekene*. Mõnel juhul täidab liide siiski pigem silbiarvu suurendamise funktsiooni: *tublikene tulerauda; kui need rasked roostetanud / logisevalukulised / vanad vene vindikesed*.

gi/ki-liide, peaaegu kõigile sõnaliikidele liituv rõhumäärsõnana käituv liide, millega lisanduv tähendusvarjund võib samuti värsis tagaplaanile jääda: *välismaasid väisamegi; Tulid tankid Tallinnasse / teletorni tulistama, / valitsustki vallutama*. Ka J. Aavik (1919: 154) märgib, et *gi*-liide on rahvalauludes sageli vaid sõnapikenduseks, ilma muu erilise tähenduseta.

Üsna sagedaseks lisasilbiks osutus “Viru regi” tekstides **-ma-**. Rahvalauludes esineb see tihti **tu-karitiividel** (Peegel 2006: 49), aga ka **järgarvudel** – mõlemad kujutavad endast lääne-, kesk- ja kirderannikumurde joont: kui esimene on vana, siis teine on kujunenud nähtavasti 18. sajandi jooksul (Must & Univere 2002: 72). Neid leidub analüüsimateerjalis siiski mõni üksik, nt *sõnatumalt, armutumaid, neljandamad*; ohtralt on aga kasutatud võrdlussõnade **komparatiivi** vormi, kus sisuliselt oleks loogiline positiiv: *Viletsamad villatopid / viisid ema vangimajja; Noorikud kõik nobedamad / õpetajad õblukesed; lapsed rõõmupakkujamad*. Võib-olla on toetub selline kasutus ka karitiivide ja järgarvude eeskujule. Ootamatuim on *ma*-silp järgmise näite illatiivivormis: *igasea ilma kaarde*.¹²

Lisaks liidetele, ajaloolistele sõnalõppudele ja nende eeskujul kasutatud lisasilpidele on foneetiline moodus värsi silbiarvu suurendamiseks: **pika vokaalainese jagamine kaheks silbiks**. Ühest küljest on sellist nähtust – ühe pika, üldjuhul pikka vokaali või diftongi sisaldava silbi võrdsustamist kahe silbiga – tõlgendatud värsipositsioonide hõrendamisena, mis toimib nii eesti rahvalaulus kui luules üldisemaltki (vt nt Sarv 2008: 21). Teisalt on rahvalaulukeeles sageli tegemist ajaloolise nähtusega: praeguste diftongikomponentide vahel on varem seisnudki mingi konsonant ja ühtlasi silbipiir (vrd nt sõnavorme *õde : õe*). Ka on pikka vokaali ja diftongi lihtne laulda kahesilbilisena (üldtuntud on näiteks laulu “Mats alati on tubli mees” värsis *see sünnib to-as, kirikus*). Seega toetub selline võtte laulukirjutajate seisukohalt täiesti loomulikule aluspõhjale. Mõned autorid on ka kirja pildis märku andnud sellest, et tegemist on eri silpidega: *to’etasid tiibadelta; turguteleb te’olista; jao’tasid jagudele; maoli maha maa’akonnad; mehed töö’ta tõbised*.

Võrdlesin, kui palju on kasutatud eri sõnapikendusvõtteid “Viru regi” tekstides (4097 värsis – arvestades ainult neid saadetisi, milles paistis taotlus kasutada neljajalalist trohheust, st kus oli põhjust silbiarvu reguleerida), laulu lõppversiooni 373 värsis, *Kalevipoja* III ja IV laulu 1042 värsis ja *Eesti rahva-*

laulude antoloogia (ERIA) I köite ning III köite 1. vihiku 1023 regivärsis (viimase kogumi puhul oli valiku aluseks taotlus, et sinna satuks võimalikult erinevaid ja eri piirkondadest pärit laule).

Põhilise erinevusena on kirjanduslikes lauludes rohkem *maie*-vorme ja "Viru regi" tekstides deminutiivvorme. Vaadeldud materjalihulk nii *Kalevipojast* kui ka ERIAst on kahtlemata väike ega luba teha väga suuri üldistusi, ent teatud määral peaks siiski võrdlusainet pakkuma. Tuleb ka arvestada, et 19. sajandil olid nende sõnavormide kasutussageduses pigem geograafilised kui individuaalsed erijooned, "Viru regi" materjalis ilmnevad erinevused aga just au-

toriti, igapähele on mingid kindlad võtted, mida ta läbivalt kasutab. *Kalevipoega* võib näha ühe eeskujuandjana, eriti *vad*-lõppude ja *maie*-vormide osas.

Kõige enam erinevad kirjanduslikud regilaulud rahvapärastest (ning ühtlasi uuemad vanematest) aga sõnapikendusvõtete sageduse poolest. Võrdluses arvestasin eraldi ajalooliselt vanematele sõnakujudele tuginevaid vorme ja uuemaid ning tänapäevakeelseid võimalusi nagu *vad*-lõpp, *ki*-liide, *kene*-lõpp ning vokaali jagamine (mille kohatine ajalooline tagapõhi jääb paljudele "Viru regi" autoritele ilmselt hoomamatuks). Kui uuemate vormide osas eri kogumites tuntavat vahet ei ole, siis vanemate sagedus vanades rahvalauludes ületab "Viru regi" värsse üle kahe korra.

Tabel 2. Eri sõnapikendusvõtete osa "Viru regi" tekstides, selle lõppversioonis, Kalevipojas ning Eesti rahvalaulude antoloogias

	"Viru regi"	Lõppversioon	Kalevipoeg	ERIA
Lõpukaota vormid	47%	53%	52%	53%
Sisekaota vormid	3%	10%	6%	6%
Dekontraktsioon	2%	2%	2%	6%
<i>maie</i> -infinitiiv	14%	11%	10%	5%
<i>tie</i> -impersonaal	1%	2%	1%	1%
<i>je</i> -illatiiv	0,3%	1%	1%	3%
<i>da</i> -partitiiv	0,1%	0%	1%	1%
Verbide <i>vad</i> -lõpp	2%	3%	3%	0,1%
<i>ele</i> -liide	1%	2%	6%	3%
<i>ke(ne)</i> -lõpp	16%	6%	10%	8%
<i>ki</i> -liide	3%	3%	1%	1%
Komparatiiv	3%	3%	1%	0%
Vokaalide jagamine	6%	2%	3%	8%
Muu	2%	2%	3%	5%
Kokku	100%	100%	100%	100%

Tabel 3. Keskmise sõnapikendusvõtete arv ühe värsi kohta "Viru regi" tekstides, selle lõppversioonis, Kalevipojas ning Eesti rahvalaulude antoloogias

	"Viru regi"	Lõppversioon	Kalevipoeg	ERIA
Arhailised	0,27	0,32	0,51	0,81
Muud	0,13	0,07	0,19	0,18

Lisaks ülalkirjeldatud sõnapikendusvõtetele erinevad “Viru regi” tekstides kirjakeelest ka sõnavormid, milles värsimõõdu huvides on silbiarvu vähendatud (nt *nd*-lõpulised partitsiibid, *l*-lõpuline allatiiv), ja murdepärased sõnad, millega silbiarv ei muutunud, kuid mis ilmselt annavad tekstile vanapärasema ja ehedama kõla. Puhtmurdekeelseid laule oli kaks: Kihnust ja Võrumaalt (kihnlaste värsid võeti ka lõppversiooni, ent kirjakeelde pandult), kuid paljud autorid on kasutanud kirjakeelses tekstis erisuguse murdetaustaga sõnavorme, mis võivad, kuid ei pruugi olla seotud nende enda päritoluga: diftongilised vormid, nagu *rõemsasti*, *miehed*, *veart*, *mõedistades*; morfoloogiliste lõppude teisedid, nagu lõputa mitmuse nimetav, *nu*-partitsiip, *lle*-allatiiv (ka pärast pikka pearõhulist silpi (*maalle*), kus see rahvalauludes ei esine (Peegel 2006: 94)), jne.

“Viru regi” lõppversioon

373-värsilise laulu, mis kanti ette 24. veebruaril Rakvere Kolmainu kirikus ning teist korda 5. juulil Jänedal Viru Särul, koostasid saadetud värssidest Viivi Voorand (kes on lõppversiooni kondikava ja süžeele ülesehituse autor), Kai Tingas ja Kadri Mägi, laulu aitasid viimistleda folkloristid Ingrid Rüütel ja Igor Tõnurist. Lõppversioonis kasutati 240 värssi 18 autorilt/autorkonnalt muutmata või kergelt viimistletud kujul, 133 värssi on lisandused toimkonnalt: kas siis saadetud värsside põhjalikud ümbersõnastused, tekstiosi sisuliselt siduvad värsid või täienduseks lisatud paralleelvärsid. Tekst avaldati ka *Eesti Päevalehes* (Sikk 2008d).

Toimkond väitis, et esialgu mingit ettekujutust tulevase laulu sisust ei olnud, see sündis saadetiste eneste lugemisel ja sobilike värsside rittaseadmisel. Siiski kumab lõppversioonist läbi algse üleskutse tekst:

Eesti ajaloo tähtsündmustest, nii iseseisvuse tulekust, olekust ja minekust kui taastulekust tänase päevani välja. Kindlasti ka rahva tublidest poegadest ja tütardest. Ja lõpetuseks headest soovidest isamaale sünnipäevaks, lootustest veel paremale homsele.

Väga isiklikud teemad jäid üldistustaotluse tõttu muidugi kõrvale – seega jõudsid lõppversiooni pigem nende värsid, kes käsitlesid üldisemaid teemasid, nt kodumaa ajalugu. Viivi Vooranna sõnul oli regivärsivormi viidud ka hästi tänapäevaseid asju, aga kuna lõppversioon keskendus rohkem ajaloole, jäid need sealt välja.

Ka lõppversiooni vormiline osa võlgneb oma erijooned toimkonnale: sujuvama värsimõõdu huvides muudeti näiteks sõnajärge, arhailisi sõnavorme on

pisut rohkem. Ka silbiarvu poolest on see teatud määral erinev: mõnevõrra on lisandunud topeltpositsioone (nt parandus *kena Kadrina keskella* > *kena Kadri-na keske'ella*), ent ühtegi 7-positsioonilist värssi pole (nt parandus *Läänemere luhale* > *Läänemere luhtadele*).

Lõpetuseks

Viimase, 2008. aasta novembris peetud regilaulu-uurijate konverentsi eeltees kutsuti üles arutlema, kuidas kohaneb regilaul tänapäeva mõttemaailmaga ning milliseid muutusi toob see kaasa regilaulu keelde, poetikasse, meloodikasse, kõlapilti, esitamiskonteksti ja -tavadesse. Aasta varem alguse saanud "Viru regi" aktsioon andis selle küsimusteringi käsitlemiseks tänuväärset materjali. Sadadest üleskutsele vastanud inimestest, kellest paljud olid koolilapsed, oli vaid väike osa varem regilauluga lähemalt kokku puutunud. Seega võib "Viru regi" tekstide varal aimata seda, kuidas kujutab keskmine (või ehk keskmisest kirjandushuvilisem) eesti inimene ette regivärssi – tänapäevase mõtlemise püüdeid matkida regilaulu poeetilist süsteemi. Üleskutsele vastanute värsid on mitteprofessionaalne, s.o rahvapärane looming. See ei ole aga suuline, vaid kirjalik ning toetub seejuures samuti pigem kirjalikele eeskujudele (nt rahvuseeposele *Kalevipoeg*), mitte näiteks folkloorifestivalil kuulud regilauludele. Kunagise suulise traditsiooni seaduspärade tundjad on tänapäeval professionaalsed folkloristid ja rahvamuusikud, kelle käe all sündinud "Viru regi" lõppversioon ei ole seega enam puhtalt rahvalik looming.

"Viru regi" autorite tekstides peegeldavad tänapäeva mõttemaailma:

- arhaismide vähesus ja juhuslikkus, analoogiavormid;
- kohatine markeeritud murdelisus, mis osutab, et kohamurdele vaadatakse ajaliselt ja kultuuriliselt distantisilt;
- meie kaasaja temaatika, millega kaasnevad popkultuuri, tehnika, poliitika jm mõisted ning kohati väga sagedased võõrsõnad.

Ürituse algataja Rein Sikk võttis ürituse tulemused kokku muu hulgas järgmistele sõnadega:

Teiseks, et asi ei läheks lauskiituseks, tasuks alati meie tulevastes avalikes esinemistes ka ära mainida seda, et Viru regi jaoks tekstide kogumine osutas olulisele puudujäägile meie hariduses – nimelt sellele, et veel kõik inimesed ei tea seda, mis on regilaul, regivärss. Mida näitavad ka saadetud tekstid. Ja seda viga aitame ju oma Viru regiga parandada... (EFA I 114, 39).

Päris ühest vastust küsimusele, mis regilaul või regivärss õigupoolest on, meie regilaulu-uurijatel praegu aga polegi. Tähelepanekud näitavad, et “tavalise inimese” meelest pole vale nimetada regilauludeks kõiki piisavalt vanu ja traditsioonilisi eesti laule – see sõna kannab endas pigem ideoloogilist kui kindla värsivormiga seotud sisu.¹³ Regilaulu tunnusest teatakse enamasti nimetada vaid eeslaulja ja koori etteaste vaheldumist: üks laulab ees ja teised järele.¹⁴ Regilaulu poeetiline süsteem on ühest küljest väga keerukas, teisest küljest on seda kirjeldatud mõne üksiku tunnuse abil ning vastavalt ka viljeldud, kasutades vaid paari põhielementi: peamiselt algrüümi ning sise- ja lõpukaota sõnavorme. Regivormi õppimist väljaspool traditsiooni on võrreldud võõrkeele õppimisega: inimene omandab vaid mõned selle iseloomulikud jooned ja tarvitab neid ebaproportsionaalselt, sest tal ei ole emakeelse kõneleja stiilitaju (Leino 1975: 47). Siiski pole soov regivärssse teha kuskile kadunud – ikka on leidunud neid, kes soovivad säilitada seda poeetilist sidet meie esivanematega.

Regilaulu teed kirjandusse, aga ka tagasi rahvalikku (vemmal)värsiloomingusse on mitmes mõttes sillutanud meie rahvuseepos: “Täna sel päeval võib leida kaunis vähe neid, kes on tervet eepost lugenud, kuid peaaegu iga eestlane teab peast tuntud tundelisi ja paatoslikke värse meie rahvuseeposest. Sagedi regivärsi tundmine “Kalevipojaga” piirdubki” (Kuutma 1998: 50–51). Friedebert Tuglas osutas *Kalevipojas* leiduvale lõppriimitendentsile: ““Kalevipoeg” lõpeb kahe riimitud reaga. Riimitud rahvalaulu poole viitab Kreutzwald teed” (Tuglas 1996: 29), praegu on epos saanud aga üheks peamiseks juhatajaks just algrüümi võimaluste juurde. Ent stiili poolest tundub tänapäevaste regilauluimprovisatsioonide tekkemehhanism sarnanevat pigem varasema lõppriimilise vemmalvärsiga, mida F. Tuglas (1996: 31–33) hindas regilaulust rohkem kui vormisundusest vabamat, plastilisemat, mehelikumat, isikupärasemat.

“Viru regi” üritus kui üks suurejoonelisemaid regivärsilise omaloomingu alaseid ettevõtmisi ei saavutanud ehk küll üldrahvalikku huvi, nt internetiväljaannetes jäi see peaaegu kommentaarideta. Laiema publiku tähelepanu võis saavutada ETV saade “Meie” 19.02.08, kus saatejuht Maire Aunastega vestlesid Igor Tõnurist, Kai Tingas ning laulukirjutajad Raivo Riim ja Hando Kuntro. Kuid kirjutajaskonda tuleb pidada siiski väga laiaks ning paljudest kaaskirjadest jäi kõlama mõte: värse teha oli tore. Meie informatsioon jäi see üritus muu hulgas seosesse just regivärsilise rahvalauluga: Vikipeedias on artikli “Regilaul” juures link *Eesti Päevalehes* ilmunud kirjutisele “Viru regi” kohta.

Kommentaariid

- ¹ Artikli aluseks on 27. novembril 2008 Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis konverentsil "Nüüd ma ütlen ümber jälle: kohanev ja kohandatav regilaul" peetud ettekanne.
- ² Nt: *Regilaul sõrmitseb meie juuri, kehastades midagi, mis on meie olemuses jäävat. Ja assotsieerub rahva ühismälus millegagi, mis tundub väärivat nostalgiat. Võiks isegi öelda, et neis tekstides kajab mingi sotsiaalne ideaal. Meenutus ajast, mil kõik oli lihtne ja rikkumatult rohmakas, loomulik, ürgne* (Luik 1987: 34).
- ³ Vt ka Sarv 2003, Arro 2006. Tegelikult lähtub *regi*-keskalamsaksa sõnast *reg*, *reig*, *reie*, *rei* 'tants, ringmäng, tantsulaul, lorilaul' (Mägiste 1982: 2442–2443). Eesti vana rahvalaulu tähenduses on sõna olnud tuntud rannikumurde alal ja selle naabruses (*regevärsid*, *rekivärsid*, *regivärsid* jne) ning osal Mulgimaast ja selle ümbruskonnas (*regivärsid*, *regilaulud* – Saareste 1955: 28). Jakob Hurt kasutas oma rahvaluulekogumise üleskutsetes peaaegu ainult "vanade laulude" mõistet, kuid ta tundis ka sõna *regevärsid*. Lauri Kettunen (1962) on selgitanud sõna etümoloogiat ning rahvaetümoloogiat ja võimalikke levikuteid Eestist Soome. Ta viitab Vihtori Laurila väitekirjale aastast 1956, kus sõna seostatakse reega: "Ilmeisest näyttää, että rekivärsi on ollut kansan kesken alkujaan usein rekimatkoilla laulettujen runojen yleinen nimitys riippumatta laulun laadusta." L. Kettunen arvates võis ree-etümoloogiat esineda ka Eestis juba 19. sajandil. Eesti teaduslikes käsitlustes on räägitud (vanast) rahvalaulust, regivärsilisest rahvalaulust või regivärsidest kuni 1970.–1980. aastateni, mil hakkas levima lühem vorm *regilaul*.
- ⁴ Regilaulu kasutamisest seoses Elizabeth II riigivisiidiga Eestisse vt Ojamaa & Labi 2007.
- ⁵ Rein Siku sõnul oli eeskujuks kunagise telesaate "Viru regi" nimi, mis ei olnud seotud regilauluga.
- ⁶ K. Tingase e-kirjast artikli autorile 27.10.08.
- ⁷ Helen Kömmuse intervjuudest V. Vooranna, K. Tingase ja K. Mägiga 24.02.08.
- ⁸ http://www2.l-virumv.ee/public/viru_regi_24.01.2008.pdf. Praegu ja edaspidi on võimalik kõiki saadetud värsse lugeda DVD-väljaandest *Viru regi*: [Eesti Vabariigi 90. aastapäevaks]. [Rakvere]: Viru regi toimkond, [2008].
- ⁹ Alakriips pärineb värsi originaalkirjapildist ja annab ilmselt märku värsi tavatust ehitusest.
- ¹⁰ Selle ja järgmise kolme värsi lõpusilp oli saadetises paigutatud järgmise värsi algusse nagu eellöök, kuid esituse põhjal kuuluvad need siiski viimasesse värsijalgaga.
- ¹¹ Taive Särje sõnul on olnud juhuseid, et üliõpilasedki on regilaule analüüsides tajunud *maie*-lõppu eraldi refräänsõnana.
- ¹² Teatud assotsiatsioon tekib siin rõhumäärsõnadega *kuradima*, *paganama*, *saatanama*, mille *ma*-silp pärineb ilmselt keskvärdest: eesti murretest on registreeritud komparatiivivorm *kuradim* tähenduses 'halvem, hullem' (EMS IV: 60).
- ¹³ 2007. aasta õpilaste pärimusmuusikafestivalil "Regilaul uues kuues" ütles üks esineja, et laul "Juba linnukesed" on nii tuntud, et on muutunud regilauluks.
- ¹⁴ Sellise tulemuse andis Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakonna tänavaküsitlus Viljandis 2007. aasta juulis pärimusmuusika festivali ajal.

Arhiiviallikad

EFA – Eesti folkloori arhiivi kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis, 1996–.

RKM – Riikliku Kirjandusmuuseumi kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis, 1945–1996.

Kirjandus

Aavik, Johannes 1919. *Valik rahvalaule*. Valind ja seletavate lisade ning sõnastikuga varustand Johannes Aavik. Tartu: Istandik.

Arro, Erik 2006. Sirp, haakrist ja hiis. *Kirikiri* (http://www.kirikiri.ee/article.php?id_article=313 – 3. märts 2010).

Berger, Harris M. & Del Negro, Giovanna P. 2004. *Identity and Everyday Life: Essays in the Study of Folklore, Music, and Popular Culture*. Middletown (Conn.): Wesleyan University Press.

EKG I = Erelt, Mati & Kasik, Reet & Metslang, Helle & Rajandi, Henno & Ross, Kristiina & Saari, Henn & Tael, Kaja & Vare, Silvi 1995. *Eesti keele grammatika I*. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

EMS IV = Haak, Anu & Juhkam, Evi & Kask, Ann & Must, Mari & Nigol, Salme & Niit, Ellen & Oja, Vilja & Ross, Evi & Sepp, Aldi & Univere, Aime & Viires, Helmi (koost) 2004–2008. *Eesti murrete sõnaraamat IV K–L*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

ERLA = Tedre, Ülo (toim) 1969–1974. *Eesti rahvalaulud: Antoloogia 1–4*. Tallinn: Eesti Raamat (<http://haldjas.folklore.ee/laulud/erla/index.html> – 9. märts 2010).

Kalevipoeg = Friedrich Reinhold Kreutzwald. *Kalevipoeg: Üks ennemuistne jutt kahekümnes laulus*. 18. trükk [Tallinn]: SE & JS, 2003. (http://kreutzwald.kirmus.ee/et/kalevipoeg/tekstiversioon?book_id=27 – 9. märts 2010).

Kettunen, Lauri 1962. “Rekilaulu” – kansanetymologia. *Kalevalaseuran vuosikirja 42*. Porvoo-Helsinki: WSOY, lk 265–271.

Kuutma, Kristin 1998. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditsioonis. *Mäetagused 7*, lk 45–56 (<http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr7/kuutma.htm> – 9. märts 2010).

Leino, Pentti 1975. Äidinkieli ja vieras kieli: Rahvaanrunouden metriikkaa. *Wäinämöisen weljenpojat: Tutkielmia talonpoikaisrunoudesta*. Kalevalaseuran vuosikirja 55. Porvoo & Helsinki: Söderström, lk 26–48.

Luik, Hans 1987. Millega võlub vanem rahvalaul. *Kultuur ja Elu 7*, lk 32–34.

Mikovitš, Bianca 2008. Järvalased kirjutavad regivärsse. *Järva Teataja*, 17.01 (<http://www.jt.ee/180108/esileht/20007845.php> – 9. märts 2010).

- Mirov, Ruth 2002. *Sõnast sõnasse: Valik artikleid ja retsensioone*. Tallinn & Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Keele Sihtasutus.
- Must, Mari & Univere, Aili 2002. *Põhjaeesti keskmurre: Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni*. Eesti Keele Instituudi toimetised 10. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mägiste, Julius 1982. *Estnisches etymologisches Wörterbuch* 8. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- Ojamaa, Triinu & Labi, Kanni 2007. Natsioon, natsionalism ja muusika: Eesti näide. *Akadeemia* 11, lk 2343–2369.
- Pakkanen, Hilje 2007. "Viru regile" kogunes jõuluajaks üle neljasaja rea regivärsse. *Postimees*, 27.12 (<http://uudisvoog.postimees.ee/?DATE=20071228&ID=166389> – 5. märts 2010).
- Peegel, Juhan 2006. *Eesti vanade rahvalaulude keel*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Põldmäe, Jaak 1978. *Eesti värsiõpetus*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Raag, Raimo 2008. *Talurahva keelest riigikeeleks*. Tartu: AS Atlex.
- Rüütel, Ingrid 1971. Eesti uuema rahvalaulu varasemast arengujärgust. *Paar samukest eesti kirjanduse uurimise teed: Uurimusi ja materjale* VII. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, lk 11–100.
- Saareste, Andrus 1955. *Petit atlas des parlars estoniens: Väike eesti murdeatlas*. Skrifter utgivna av Kungliga Gustav Adolfs Akademien 28. Uppsala.
- Sarv, Mari 2008. *Loomiseks loodud: Regivärsimõõt traditsiooniprotsessis*. Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 11. Tartu: Tartu Ülikool (<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/5358/1/sarvmari.pdf> – 8. märts 2010).
- Sarv, Mikk 2003. Eesti regilaul – meie emakeelne muusika. *Estonian Culture I/MMIII* (http://www.einst.ee/culture/I_MMIII/sarv_est.html – 3. märts 2010).
- Sikk, Rein 2007. Üleskutse: Viru regi ehk Virumaa kingib Eestile sünnipäevaks regilaulu. *Eesti Päevaleht*, 28.11 (<http://www.epl.ee/artikkel/409579> – 5. märts 2010).
- Sikk, Rein 2008a. Sädemega inimene: Füüsikust lüürik pani küüditamise regivärssi. *Eesti Päevaleht*, 26.01 (<http://www.epl.ee/artikkel/416131> – 8. märts 2010).
- Sikk, Rein 2008b. Reporterit pihtimus: surnud mees ja ilus laul. *Eesti Päevaleht*, 21.02 (<http://www.epl.ee/artikkel/419543> 5. märts 2010).
- Sikk, Rein 2008c. Virulased kingivad homme Eestile regilaulu. *Eesti Päevaleht*, 23.02 (<http://www.epl.ee/artikkel/419879> – 5. märts 2010).
- Sikk, Rein 2008d. Esmakordselt Eestis: Viru Regi terviktekst ehk eriline sünnipäevakink. *Eesti Päevaleht* 24.02 (<http://www.epl.ee/artikkel/419918> – 9. märts 2010).
- Särg, Taive 2005. *Eesti keele prosoodia ning teksti ja viisi seosed regilaulus*. Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 6. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Tuglas, Friedebert 1996. *Kogutud teosed* 7. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Summary

The Greeting-Song “Viru regi” for the 90th Anniversary of the Republic of Estonia

Kanni Labi

Key words: cultural events, amateur poetry, *regilaul*, archaisms, verse metre

In 2007, Estonians were asked to write a song, “Viru regi”, in the style of the old Estonian folksong *regilaul* as a gift for the 90th anniversary of the Republic of Estonia. 6,500 verses from nearly 650 authors were received, formed into a 373-verse greeting-song by a group of folklorists. This paper analyzes the verse structure, poetic devices and language of the verses people sent to “Viru regi”, comparing them to old folksongs and folksong-imitating epos *Kalevipoeg* (1853–1862). While the 8-syllabic trochaic rhythm of the *regilaul* was followed quite regularly (though in a simplified form prevalent also in *Kalevipoeg*), the main poetic devices thereof, alliteration and parallelism, are less familiar to modern Estonians. The present-day is indeed revealed in the language of the verses: the frequent archaic word forms of *regilaul* are used quite seldom and inaccurately, the dialectal features act rather as archaisms, the content frequently reflects the modern world, conveyed by contemporary concepts and foreign words. Still the old *regilaul* and its poetic codes associate with the ethnic originality and cultural heritage of Estonians, being one of the ethnic markers which are also used in the national self-representation of Estonia.